

GLASUL MINORITĂȚILOR

Anul II

Luna Iunie-Iulie 1924

Nr. 6-7

După „tratative”...

de Dr. Iosif Willer.

Dl. ministru Tătărescu a declarat mai pe urmă, că este dispus a începe tratative cu Partidul Maghiar, dacă i se vor trimete bărbați, cari reprezintă de fapt maghiarimea din România pe de altă parte ei sunt aderinții sinceri – iar nu împiedicătorii – apropierei româno-maghiare, ba a mai declarat, că spre acest caz e dispus a tace concesiuni considerabile în interesul minorității maghiare.

Ne amintim bine, că declarațiunea aceasta a fost premersă de alta, mai strașnică. Anume Dl. ministru Tătărescu a declarat, că nu poate sta de vorbă cu Partidul Maghiar, fiindcă nu reprezintă maghiarimea și în primul rând poporul maghiar. Declarațiunea aceasta a lovit în două direcții. A pus maghiarimea în fața situației, că sau își face un partid, și își creiază o conducere, care îi place D-lui Tătărescu, guvernului lui Brătianu și liberărilor, sau va continua jocurile sale politice pe subt moară, fără a putea provoca, că conducătorii țării să o iie vreodată în considerație. Declarațiunea D-lui s'a mai adresat și partidului d-lui general, reproșând șefului dela Partidul Poporului, că a stat de vorbă cu asociațiunea iredentistă și feudală, numită Partidul Maghiar.

Partidul poporului n'a prea luat în seamă aceasta lecție. D. Octavian Goga a isprăvit scurt cu mentalitatea liberală: nu e aceasta altceva – zice d-sa – decât copiarea vechei rețete dela Budapesta. Precum la timpul său la Budapesta nu voiau să recunoască partidul național român de reprezentant al românilor și vroiau să rezolve problema naționalităților cu câteva fraze: tot așa nici liberalii nu voesc a lua cunoștință despre partidul maghiar, curat din motive de comoditate. Până ce însă

maghiarimea n'are o altă grupare politică – zice Dl. Goga – trebuie să recunoască oricine în gruparea aceasta reprezentanța maghiarilor, iar faptul recunoașterii nu se poate aduce în legătură cu chestia cealaltă că oare programul politic și compunerea conducerii Partidului Maghiar nu poate fi eventual din cutare punct de vedere excepționată.

Maghiarimea foarte natural, după declarația prima a d-lui Tătărescu, a ajuns într'o situație cu mult mai penibilă, și mai penibil se simțea chiar conducerea defaimată a partidului. Ea n'a putut respinge cu indignare strigătoarele obiecțiunile ridicate în contra sa, fiindcă trebuia să aibă în vedere interese cu mult mai sfinte, ca prestigiul său: interesul univerzalității minorității maghiare, față de care trebuie să fie redusă la tăcere chiar și indignarea suferită în mod atât de nejust asupra jicnirii personale. Aceasta a putut-o face -numai comitetul executiv.

Mai precară a devenit situația și mai mult dădea de gândit, când d. Tătărescu și-a modificat strașnica sa critică: nu în contră partidului are ceva, ba chiar e dispus a începe tratative cu el, ca reprezentant al maghiarimei, dacă chestii personale nu fac imposibilă pentru el colaborarea cu minoritatea maghiari. Atitudinea aceasta era mult mai favorabilă și a însemnat, că prin prevenire reciprocă și cu bunăvoință se va putea produce o ușurare considerabilă în situația amară a maghiarilor. Ar fi fost o îngâmfare stupidă a nu accepta enunțamentul dlui ministru, fiindcă împotrivirea rigidă ar fi putut da chestiunii aspectul, că întreaga maghiarime refuză să iee parte la greaua operă de consolidare a patriei. A procedat deci corect și înțelept comitetul Partidului Maghiar, când și-a trimis delegații săi la d. ministru Tătărescu spre a afla, ce sunt excepțiunile grave, cari se pot ridica în contra conducerii partidului și ce favoruri poate aștepta maghiarimea, dacă ia în considerare nedumeririle – vrednice de luat în considerare – ale partidului dela guvern, la alcătuirea conducerii partidului. Când comitetul a rugat pentru susținerea tratativelor pe acei membrii ai săi, împotriva cărora nici chiar majoritatea liberală n'a putut avea nici o obiecțiune, partidul a fost hotărît chiar la extremele jertfe personale, dacă prin acea se poate obține ușurarea situației maghiarilor. Delegații s'au prezentat la dl. Tătărescu. Au tratat mult timp cu d-sa și despre rezultat – cum le era dator, – voiau să refereze comitetului executiv. Raportul nu s'a putut însă face, fiindcă

la adunarea comitetului s'a prezentat organul siguranței, în prezența căruia natural nu s'a putut vorbi despre o chestie politică atât de profundă. De agentul siguranței comitetul n'a putut scăpa, deoarece autoritatea militară – n'a primit instrucțiuni să păstreze caracterul confidențial al ședinței comitetului.

Publicitatea deci n'a putut fi informată nici chiar indirect despre rezultatul tratativelor, dar așa credem că cei cari cugetă normal și calm vor putea constata și din împrejurările exterioare cât și ce rezultat a avut calea delegaților maghiari. Fiindcă, nu e așa, dacă Dl. ministru Tătărescu ar fi pus pond pe acea, ca decisiul favorabil pentru el al Partidului Maghiar să se producă s'ar fi îngrijit în primul rând, ca aceasta decizie să se poată produce.

La prima privire așa pare deci, că tratativele provocate de ministrul liberal și acceptate loial de conducerea Partidului Maghiar, au fost cu totul fără rost. Privind însă mai profund chestiunea, vom găsi totuși rezultate, pe cari Partidul Maghiar și întregă maghiarimea din România le poate compta între valorile considerabile ale capitalului său politic.

În primul rând am avut ocaziunea de a demonstra în fața lumii, că minoritatea maghiară se folosește bucuros de toate ocaziunile spre a manifesta atitudinea ei loială și pașnică. Partidul liberal dela prima clipă a guvernării a călcat cu picior cel mai sfânt sentiment național al nostru, drepturile noastre incontestabile cetățânești și minoritare, iar noi în serviciul patriei comune am voit să uităm toate suferințele indată ce în întunericul nemângăiat de azi, ni-a suris prima rază a unei mentalități mai înțelegătoare, – unui sentiment mai omenesc. Cu cât mai frivol se batjocorește aceasta credință a noastră aproape naivă și dispoziția de împăcare, cu atât mai limpede stă în fața lumii caracterul cinstit al stăruințelor noastre și cu atât mai multe acuze pot Veni asupra guvernării, care și văzând atâta bunăvoință cu un cinism neînțeles continuă politică sa bolnăvicioasă, miopă și plină de prejudicii, contra naționalităților.

Și am mai avut ocaziune de a pune la încercare simțul de solidaritate al membrilor minorității maghiare. Iar că am susținut admirabil încercarea, nu poate fi indiferent nici unui ungar. În fine într'o unitate, a cărei număr întrece un milion și jumătate, e natural să fie nu numai diferențe personale, dar și de păreri, și de concepțiuni, se poate deci aștepta, că aceste diferențe duc la erupțiuni, cari ar putea periclita întregul edificiu

ai unității. Afacerea Tătărescu ne-a arătat, că cu toții – oricât de mari să fie între noi deosebiri de principii în alegerea căilor și modalităților – suntem ținuți laolaltă de sentimentul, care nu lasă să se desbina unitatea: suntem maghiari; și precum una e limba noastră maternă, așa una e iubirea noastră de neam, statornicia și speranța și toți suntem pătrunși de gândul că suntem avizați unii la alții.

Încă una nu trebuie să pierdem din vedere.

Am avut ocaziune de a arăta mereu pe paginile *Glasului Minorităților*, cu câtă neorientare, cu câtă neîncredere și cu câtă antipatie ne tratează presa română. Și poate „hors concours” a stat în provocarea acestei atmosfere presa liberală, mai ales reprezentantul ei din Cluj: *Infrățirea*. Nu e nevoie a invoca amintirile dureroase, doar și așa ne aducem aminte toți de atacurile și bănuielile, pe cât de neprecugetate, pe atât de nedrepte, ce se aruncau asupra maghiarimei în coloanele acestui organ guvernamental. Dar tratativele pornite au adus și în această direcție o schimbare favorabilă. Un colaborator distins, înțelegător și cu o mentalitate superioară al *Infrățirii* și-a luat osteneala de a studia sufletul maghiar. Pe rând a vizitat pe conducătorii maghiarimei și contactul personal a dus la rezultate surprinzătoare: redactorul român a trebuit să se convingă, că personalitățile noastre calomniate și insultate ce ideal limpede nutresc și am putut ajunge, ca despre un Emil Grandpierre și Iosif Sándor a apărut în *Infrățirea* o apreciere nu numai dreaptă, dar și pătrunsă de o recunoaștere călduroasă.

Poate că va avea și următorii distinsul confrate român. Poate, că se vor găsi și alții în alte tabere, cari vor păși pe calea, care singură duce la apropiere și vor intra în contact personal cu ai noștri. În urma experiențelor directe va naște probabil simțul de armonie și simpatie, iar ameliorarea opiniei publice va avea efect asupra politiceii de guvernare referitor la minorități.

Poate că mult vorbitorul d. ministru Tătărescu n'a intenționat deloc acest rezultat și nu e exclus, că suntem însuflețiți iarăși de optimismul nostru vechiu și dorul ne țese visurile viitorului mai frumos. Noi totuși ținem la acest optimism. Credința noastră ultimă trebuie să o păstrăm veșnic. Vai de noi, dacă nu vom mai putea nici spera!

Etatizarea școlilor primare.

de Dr. Kelemen Gál.

Precum în celelalte servicii publice, așa și în chestia învățământului a devenit în anii din urmă lozincă: unificarea. Vechiul Regat cunoaște numai școli de stat și particulare. În România de azi însă, cu provinciile alapite, există patru feluri de școli. D-l ministru Anghelescu găsește că e chestie de lichidare a situației de stat produsă de războiu, ca precum s'au unit teritoriile locuite de români, astfel să se unifice și diferitele tipuri de școli. Dela aceasta așteaptă unificarea sufletească.

Primul pas al operei de unificare ar fi etatizarea școlilor primare confesionale din Ardeal. Chestia nu numai pe noi ne interesează și ne atinge nu numai pe noi minoritatea maghiară, dar împreună cu noi și confesiunile gr. orientale și gr. catolice din Ardeal, cari au adus jertfe uimitoare în trecut pentru școlile lor. Chiar pentru aceasta credem a nu fi fără interes a prezenta cetitorilor pe scurt luptele, duse de români din Ardeal în contra etatizării. Din aceste se pot deduce învățături folositoare.

Chestia etatizării s'a pus pe tapet după schimbarea imperiului întâiaoară de către învățătorimea teritoriilor alipite. În 24 Ianuarie 1919, la congresul ținut la Sibiu s'a hotărât cu unanimitate, că toate școlile primare să se etatizeze, începând dela anul școlar 1919/20, invocând de motiv cheltuelile mai mari, interesul progresului general și ridicarea la nivelul cultural mai înalt al școlilor străine.

Opinia publică bisericească gr. or. și gr. cat. era surprinsă de hotărîrea aceasta. Învățătorimea însă a continuat agitațiunea astfel, că etatizarea a luat proporțiile unei probleme mari de guvernament și pe vremea guvernului Averescu la 3 Noembrie 1921 s'a ocupat de ea și consiliul de ministri. Consiliul de ministri a predat chestia unei comisiuni, care a elaborat un proiect. Proiectul a ajuns la parlament, senatul a și început desbaterea lui, între timp însă guvernul a căzut și etatizarea nu s'a făcut.

Congresul învățătorilor, ținut la Cluj în 6-8 August 1922 a cerat cu unanimitate etatizarea învățământului primar pe motivul, că: în secolul al XX-lea sistemul învățământului nu poate fi determinat de preocupări confesionale: „școlile confesionale reprezintă tendințe politice și culturale străine de întărirea na-

țiunei noastre și de consolidarea patriei”; statul român în interesul viitorului mai frumos nu poate lăsa din mâini instruirea și educația viitoare generațiunei.

Congresul aceasta a mișcat și organele oficiale. În zilele de 30–31 August și 1–2 Septembrie 1922 s’a ținut o anchetă școlară la Sibiu cu participarea delegaților metropoliților și episcopilor români și ai ministerului. La aceasta anchetă, în zilele din urmă a luat parte și d-l minisru Anghelescu. S’a hotărît la ancheta aceasta, că școlile rămân confesionale dar învățătorii se etatizează, până ce chestia nu se aranjează definitiv prin, o lege. Dar: numirea învățătorilor „se face în înțelegere cu autoritățile bisericești competente”.

La începutul lunii Septembrie s’a ținut și la Blaj o anchetă școlară sub președenția metropolitului Vasile, cu participarea numeroșilor interesați. În reprezentanța ministerului au fost de față d-nii Mateiu, Popa, Lisseanu, Gârboviceanu, Alesseanu și Pteancu. Aci s’a adus o hotărîre, care acopere în esență hotărîrile dela Sibiu.

Aceste sunt fazele principale ale istoricului etatizării. Am fost curios, că ce zic în chestia aceasta gazetele oficiale ale bisericilor gr. catolice și gr. orientale, cari au luptat în trecut atât de desinteresat și cu atâta însuflețire nobilă pentru școlile lor. Am răsfoit colecția anilor 1922 și 1923 a *Unirei*, gazeta oficială a gr. catolicilor și din 1923 a *Telegrafului Român*, foia bisericeii gr. orientale, spre a prezenta cele reletate în ele cetitorilor.

Profesorul Aug. Popa¹ numește etatizarea „o tragicomedie și josnică și periculoasă”, tragică, pentru că risipește energiile în loc să le adune și comică, pentru că aceasta păcătoasă operă antinațională se face „în numele naționalizmului”. Dacă statul ar putea înlocui într’o zi toate școlile minoritare, crede oare serios cineva, că ar putea asigura patriotizimul neromânilor? Cine e atât de naiv să creadă, că se pot suprima astăzi școlile minoritare? Nu dă ajutor statul? Vor susține școlile din fondurile lor, din banii credincioșilor și prietinelor din străinătate. Aceasta e o chestie, din care nu se poate face astăzi secret. Și oare nu-i un sarcasm ridicol a scoate tinerimea sub educația bisericeii și a o încredința unor oameni de o moralitate dubioasă și atești? Generațiunea crescută în școlile de stat, unde un gest ironic

¹ Unirea. 8 Aprilie 1922. Școala confesională.

al învățătorului dărâmă tot, ce a edificat catehetul în decursul anilor, nu se poate compara cu aceea a compatrioților de altă limbă, care crește în școlile confesionale, cu educație unitară, în spirit idealist și puritan. Dacă totuși ar fi zadar orice protest al nostru, vom fi nevoiți a înceta cu instrucția, neavând edificii, și venit suficient pentru susținerea lor. Ce face atunci statul? Ii rămâne un singur mijloc: să ne iee legal școlile? E îngrozitor chiar și a ne gândi la aceasta; să ne ferească Dumnezeu.

Metropolitul Vasile¹ la marile serbări din Blaj, în fața ministerului cultelor, Banu, a zis, că e gata pentru școli să mergă la cerșit din colibă în colibă, să jertfească totul, să-și iee dela gură, dar școlile susținute cu atâta sfortare trebuie să rămâie „așa cum sunt”, sub conducerea bisericii.

În numărul din 12 August, articolul anonim «*Congresul învățătorilor*» respinge acuza, că biserica nu s'a îngrijit de școlile sale și întreabă: ar fi oare mai bine, dacă am sta și noi cu mâinile inceleștate, ca biserica în Vechiul Regat, unde numărul analfabeților este neasemănat mai mare și poporul rămas în urma poporului român din Ardeal?

Acelaș număr citează declarația înțeleaptă și calmă a d-lui *Lapadatu*, apărută în numărul din 12 August al ziarului *Infrățirea*: toți cunoscătorii trecutului și înțelegătorii necesităților prezentului politic sunt de acord, că *etatizarea învățământului nu se poate efeptui în contra bisericii și că nu e bine a ne lipsi de sprijinul bisericii în conducerea școlilor*.

Scriitorul articolului „Statul și biserica” (*ig*)² dorește, ca statul să facă atât, cât a făcut statul maghiar: să subvenționeze școlile confesiunilor recunoscute. Dacă statul din motive de principii nu o face aceasta, este *o greșală mare și mare pericol*, fiindcă prin aceasta condamnă la moarte multe școli vechi și respectate. Apoi: prin școlile de stat s'au făcut experimente triste în Franța, Italia, Ungaria și Rusia: atești, francmazoni, liberi cugetori, comuniști și bolșevici de aci au eșit. Și la noi a fost un ministru (Rosetti) care în fața parlamentului s'a' laudat, că nu a lăsat să se boteze fiul lui și că nu crede în superstițiile evului mediu. Biserica din principiu nu poate renunța la școlile sale, fiindcă învățământul cade în sfera ei de activitate, pe baza dreptului divin. Biserica a susținut școli secolii de arândul

¹ Unirea. 20 Maiu 1922. O biruință a școlilor noastre.

² Unirea. 26 Aug. 1922..

atunci, când statul nici nu s'a gândit la aceasta. Acum vrea să facă și din aceasta monopol, ca din sare.

Dr. Alex. Rusu¹ indignat arată, că statul a conturbat pacea bisericeii, prin idolul banului a revoltat învățătorii în contra preoților și a slăbit disciplina față de autoritățile bisericești. Ceeace s'a întâmplat la Cluj, la congresul renumit, va fi o „pată pentru cei ce l'au inițiat și protejat.” Atitudinea guvernului față de școli «*este un păcat strigător la cer, care nu i-se va ierta lui nici în acest veac, nici în celce va să vie*».

Tot el zice² cu o săptămână mai târziu: „Pentru noi chestia e clara: Sub nici un cuvânt biserica noastră nu va putea renunța la școlile sale”. Atitudinea noastră va fi îndrumată de către sinod. Clujul – căci a lui e întreaga răspundere – comite greșeli peste greșeli; iar' a recunoaște o greșală este o umilire. Însă dacă biserica le-ar adopta, ar fi o abatere dăunitoare și rușinoasă dela linia dreaptă, fixată de sinod.

În numărul din 23 Sept. sub titlul *După anchetă*, comentând înțelegerea dela Blaj, tot el constată cu amărăciune, că aceea este abandonare de drepturi și că învățătorii s'au tras în tabăra etatizării numai din motivul salariului, care-l primesc lunar dela stat.

Articolul *Dintr'un comunicat al învățătorilor* din numărul din 4 Noembrie constată, că anchetele dela Blaj și Sibiu n'au avut la drept vorbind alte scopuri, decât să convingă pe capii bisericilor, să lase edificiile școlare pentru scopul învățământului de stat.

Profesorul Aug. Popa³ cu o logică izvorită din adevărată convingere ia cuvânt în favorul școalei confesionale. Sufletul lui îl cuprinde o intristare, când vede, că preotul și învățătorul nu jertfesc la același altar și stau față în față ca străini. Numește superficială și greșită mentalitatea, care crede, că școala confesională și-a împlinit rolul în trecut, când sub scutul bisericeii a salvat națiunea. Timpul dovedește, că biserica este un pedagog admirabil. Astăzi recunosc mulți chiar și în statele, cari au etatizat, că trebuie pentru școală câștigat interesul particularilor. În Franța, Belgia și Anglia se vorbește azi cu mare simpatie despre

¹ Unirea. 2 Sept. 1922. O rușine. In preajma anchetei școlare.

² Unirea. 9 Sept 1922. La Răspântie. Inc'odată chestiunea școlilor noastre confesionale.

³ Unirea, 2 Iunie 1923. Școala noastră.

școala confesională. Și la noi s'au înființat *comitetele școlare*. Timpul sburător vrea să dărâme tot, ce a creat trecutul. Este interesul nostru vital de a păstra cu toate puterile bunele noastre instituții tradiționale, aceasta e părerea noastră, cari avem mai multă încredere în forța morală, ca în brutalitatea pumnului.

Tot el¹ în numărul viitor revine la chestie. Școala confesională pune uriașe forțe morale și materiale în serviciul educației, asigură armonia spiritului națiunii, morala și idealismul, care se naște din credință. Majoritatea învățătorimeii din vechiul regat este necredincioasă. „Faimosul acord” este o soluție nenorocită. Învățătorul are doi stăpâni, sfera de activitate nu e limitată, duce la confuziuni și neînțelegeri. Supără deopotrivă pe preotul și pe învățătorul. „O școală confesională cu dascăl statificat este o instituție hibridă, o iluzie, praf în ochii bisericei, fiindcă în definitiv dascălul e sufletul școliei.”

Spun, că susținerea școlii confesionale periclitează credința așezată în durabilitatea unirei. Nu e argument serios. Se mai zice apoi: existența școlii confesionale române dă drept la pretenții pentru protejarea școlilor minoritare, cari sunt în număr foarte considerabil, periclitează „opera culturală unitară a învățământului” și sunt focarele agitațiunii în contra noastră. Să privim în fața acestei chestiuni – zice autorul articolului. „Dreptatea, contracte internaționale și constituția țării asigură minorităților școale, în proporția lor numerică. Spiritul instrucțiunii nu este mai asigurat în școala de stat cu dascăl și limbă străină, decât în școala confesională. Și aici și acolo, statul poate deprinde acelaș control și are aceleași sancțiuni și să nu ne amăgim. Nu cu forță, nu suprimând școale, nu cu măsuri duble și gloduri rezervate vom câștiga sufletul neromânilor, ci dacă vom crede și înfăptui cinstit principiile de dreptate și de egalitate, cari sunt bazele statului. Nu încătușând puterea lui de viață vom fi adevarat element susținător al statului, ci dezvoltând puterea noastră intelectuală și morală. Nu vrem să-i desnaționalizăm, ci să ni-i facem prieteni. Acțiunea produce reacțiune. Școlile lor vor rămânea – și nimeni să nu-și facă iluziuni contrare! –, dar dacă noi îi vom sili să-și țină școlile cu jertfă îndârjită și cu *bani din afară*, prin aceasta nu vom servi statul român. A rupe deci școala de biserică – astfel se termină articolul – în deosebi

¹ Unirea, 9 Iunie 1923. Statul și școala.

azi, când avem nevoie de atâta moralitate și idealism, este o crimă care nu poate fi justificată prin nici un argument.”

Într'un alt articol,, profesorul Popa¹ susține la fel superioritatea școlii confesionale și compară chemarea de pedagog și educător a bisericii cu obligațiunile statului în alte direcții. Datoria elementară și naturală a bisericii este a conduce pe copii la Isus. În privința aceasta n'a schimbat nimic anul 1918. Înțelegerea faimoasă – în zadar – nu e sinceră. Semietatizarea duce la întregă etatizare: biserica n'a pierdut nimic din principiu; de fapt însă se află în pericol, că va pierde totul. Deci trebuie să se înceapă iarăși lupta pentru școlile confesionale. Să nu creadă nime, că nu va reuși. Învățătorii țin mai mult la biserică astăzi, ca înainte cu 1–2 ani. Și trebuie să înțeleagă și statul în fine, că susținerea școlilor confesionale este un interes național. Belgia și Olanda a revenit iarăși la școlile confesionale. Vom face totul în acest scop și dacă nu va reuși, vom închide școlile, lăsând Statului toată răspunderea pentru urmări.

A. C. Albinus² aduce noi idei în discuție. Școlile din Ardeal au un trecut. Aceasta derivă din timpuri, când în vechiul Regat abia erau 2–3 școli grecești. E natural, că ardelenii nu se lasă ușor de școlile lor, în cari văd chezașia educației morale pentru generația viitoare. Regatul vechiu – spre nenorocirea națiunii – își ia exemplul dela Franța, tinde Statul stă în permanentă luptă cu biserica catolică, unde în chestii școlare biserica n'are cuvânt și nu se dă drept de publicitate școlilor confesionale. Două principii contrare stau față în față: opinia publică din Ardeal și guvernul. Mijloacele sunt însă inegale. Sfatul a expropriat averea școlară și a încetat a mai da ajutoare. Suntem în contra etatizării, deoarece școala de stat va oferi în scurt timp triste exemple: va picura în sufletele copiilor otrava ireligiozității și necredinței și va cauza căderea morală a țării. „Ardealul nu se va putea împăca cu un tip de școală, care atacă religiunea și zeflemizează tot ce e sfânt. Ar fi bine să înțeleagă d. ministru al instrucției, că dacă vechiul regat cere statificarea școlilor pentru interes momentan – se șoptește: înfrângerea școlii iredentiste minoritare – Ardealul luptă pen-

¹ Unirea, 20 Iunie 1923. Lupta pentru școală.

² Unirea, 21 Iulie 1923. Unificare – statificare.

tru școala confesională, având în vedere un interes mai mare: viitorul țării.”

Din articolul profesorului Russu¹ luăm cunoștință de noua fază a luptei pentru școlile confesionale.

La 9 Septembrie 1922 a fost faimoasa anchetă școlară. De atunci a trecut un an și pe baza celor experiate constată, că înțelegerea numai biserica a respectat-o; în schimb drepturile ei se scurtează din zi în zi de cătră stat. La conferința episcopală a provinciei mitropolitane de Alba-lulia și Făgăraș, ținută la Blaj în zilele de 25–26 Iulie 1923, cercetându-se din punctul de vedere al înțelegerei făcute la 9 Septembrie 1922 între reprezentanții bisericei și statului situația școlilor, se constată, că înțelegerea nu s'a respectat de cătră stat... S'a pornit o statificare forțată, care ignorează legile în vigoare, calcă cu piciorul drepturile câștigate, cauzează neîndestulare între cetățenii statului și la noi este periculoasă pentru mersul bun al învățământului primar și al progresului cultural. Conferința roagă pe d. ministru, ca onorând atitudinea loială a bisericei și concesiunile făcute, să respecteze în toate punctele înțelegerea, ordonând organelor subalterne, să se conformeze strict spiritului și literei aceleia. Roagă mai departe pe d. ministru înainte de începerea anului școlar 1923/24, să dea un răspuns liniștitor, altcum se simți datoare a examina din nou chestia și a lua măsuri în interesul superior al bisericei, despre cari știe însă, că este și interesul statului.

La aceasta d-l ministru a răspuns, că dispozițiunile subalternilor se dau cu consimțământul lui. Deci – continuă d-l Russu – nu putem aștepta mult bine, fiindcă, toată lumea știe, că guvernul vrea să nimicească învățământul confesional. Dar opera aceasta nu se va realiza cu aprobarea bisericei noastre. Trebuie să organizăm lupta decisivă pentru mântuirea învățământului confesional, care a fost în trecut puterea cea mai mare a bisericei și va fi și în viitor.

Iată deci lupta alor doi ani pentru școala confesională în coloanele Unirei.

Din *Telegraful Român* mi-a reușit a câștiga numai colecția anului 1923. Dar pot cita³, în urma articolului d-lui Șuțu, și din

¹ Unirea, 22 Decembrie 1923. Pe vechiul drum.

² Trajan Șuțu: Martie 1924 anul XII, Nr. 4. Statificarea învățământului Revista Generală a învățământului.

cele scrise în 1922: în numărul din 2/22 August articolul „Școalele bisericești” vede în etatizare o operă «*cu totul greșită și nesănătoasă*», fiindcă s’a pornit și se ține la ordinea de zi de unii „cari au stat în serviciul dominației maghiare și cari n’au avut legături cu școala românească și n’au însuflețire pentru cultura și progresul poporului român.”

Dr. Petru Delcu¹ în trei articoli lungi scrie despre importanța școlii confesionale. La întrebarea că ce importanță are școala confesională, singurul răspuns, drept poate fi: „Dincoace de Carpați întreaga cultura națiunii noastre este rezultatul muncii și jertfelor aduse de biserică pe terenul școlar”. Biserica era sufletul națiunii noastre. Și precum corpul nu se poate despărți de suflet, asemenea nu se poate despărți nici națiunea și statul de biserică. De aceea statul prin suprimarea școlilor confesionale își nimicește însăși ființa lui. În fine citează, cele zise de dl profesor universitar, Marin Ștefanescu :

„Despărțirea bisericii de școală n’a fost, nu e, și nu va fi nici odată cuget românesc. Poate fi al oricărei națiuni, dar al nostru niciodată”.

Articolul² scurt „Comitetele școlare” constată, că înțelegerea dela Sibiu nu se respectează de către organele de stat; revizorii doresc, ca preoțimea se înființeze comitete școlare și acolo, unde nu sunt școli de stat, numai confesionale, iar aceste comitete nu stau sub ordinile autorităților bisericești. E datorია autorităților bisericii noastre a denega concursul lor la organizarea comitetelor școlare, lămurînd credincioșii, să nu iee parte la acelea, deoarece scopul comitetelor nu e altceva, decât nimicirea școlilor noastre confesionale. Iată mersul de idei al unui articol² anonim: Incepînd dela Șaguna o jumătate de secol s’a luptat, s’a jertfit pentru școala confesională. Școala era ținta tuturor stăruințelor. Dece nu mai sunt bune școlile noastre confesionale? Dece se strică relația de secol între biserică și școală? Dece trebuie să se nimicească școala, înființată din jertfele poporului și care era piatră de rezistență în timpurile grele? N’am auzit motivele și nu le ași putea înțelege. Ceace s’a clădit în 50 ani se dărâmă în 3 ani! Astăzi domnește chiar și în școlile

¹ Telegraful Român 1923. Nr. 47–49. Importanța școlii confesionale în cultura neamului.

² Telegraful Român. 18 August 1923.

³ Școala confesională. 8 Septembrie 1923.

cele mai bune o anarhie desăvârșită. S'a înrăutățit relația bună între preotimea și între învățători și toate acestea s'a cauzat de cătră organele de stat.

Mai reproduc mersul, de idei¹ al unui singur articol în temeiul gazetei „Kirchliche Blätter”.

Telegraful Român în numărul 12 din 1924 scrie: Situația școlilor confesionale se apropie după multă șovăire la o rezolvire neșteptată și nedorită de fondatorii și susținătorii acelora. Intențiunea guvernului e: *statificarea tuturor școlilor fără deosebire*. Se reproșează bisericii ortodoxe, ci nu se acomodează situației, create după războiu, fiindcă declară categoric, că nu abzice de drepturile istorice și de instituțiunile pe cari le a înființat. Contra-argumentele sunt: școlile confesionale rămân în urma școlilor de stat; propunerea religiei de cătră preoți a adus rezultate negative; preoți nu pot exercita supravegherea și controlul cuvenit, neavând cunoștințele profesionale corespunzătoare.

La aceste obiecțiuni răspunde articolul. In apărarea dreptului și ideilor cari servesc interesele poporului, biserica noastră a invocat și va invoca motive, cari dacă astăzi și-au pierdut creditul, dar importanța lor va rămânea pe viitor și vor eși la iveală ca orice nizuință așezată in serviciul dreptății. Biserica noastră ortodoxă – așa credem – atunci se acomodează situației noi, dacă pretinde dela stat, *să respecteze constituția, care asigură principiul libertății învățământului*”. Noi vom păstra școlile noastre, le vom desvolta mai bine, fiindcă prin aceasta facem serviciu statului, a cărui politică de centralizare o *găsim de contrară intereselor superioare ale poporului*. Vrem un corp de învățători care nu se înstrăinează nici de biserică; nici de tinerime. Vrem să întărim credința cu toate mijloacele, cari ne stau la dispoziție și a urma calea, care ni s'a arătat de antecesorii noștrii distinși, privitori în depărtare și cari au luptat pentru legalitate și pentru țară. Noi vrem să urmăm pe oamenii înțelepți, cari ne-au ridicat, când au zis: Apa curge, dar biserica rămâne.

Iată câteva momente din istoria etatizării școlilor din ultimii ani. Și bisericile românești trebuie să ducă luptă pentru școlile lor, ca și noi minoritățile.

Aceasta să ne întărească pe noi și să ne dea speranță.

Cluj, luna Iunie 1924.

¹ Kirchliche Blätter. 1924 Nr. 9. 28 Febr.

Ca și la noi.

În gazeta *Magyar Gazda*, (Țăranul Maghiar) care apare la Rimaszombat, în Cehoslovacia, în numărul din 8 Iunie putem citi din condeiul d-lui Alexandru Nagy, următorul articol:

„La Pozsony apare un organ oficial al guvernului în limba maghiară, care și-a propus ca scop desbinarea unității maghiare, sămănarea neînțelegeri între poporul maghiar și pescuirea a cât mai mulți unguri dela, partidele maghiare la partidele cari susțin guvernul.

Scopul aceasta se vede dorește acum să 'l servească mai intensiv, întrucât agenți lui cutrieră orașele, caută colportatori și propagandiști, dar pun pond și pe aceea, ca acești oameni să aiba praxa politică corespunzătoare spre a putea duce poporul maghiar, în caz de alegeri noi la partidele guvernamentale.

Vor eși placate uriașe, mulțimea mare a „urlicilor” va striga cu gură mare – natural pe banii guvernului, ca cel mai bun ziar maghiar e *Reggel* (Dimineața), nu există alt adevăr, decât cel vestit de *Reggel*, singura politică nimerită și mântuitoare e ceea propovăduită de *Reggel*, iar maghiarimea din țară va găsi fericirea numai atunci, dacă va sprijini și urma aceea politică.

După informațiile câștigate din sursă vrednică de încredere aflăm, că emerita: „Alianța Țăranilor și Agriculturilor Maghiari”, a d-lor Csánki–Neuman, care a mistuit multe milioane, fondatorului său d. Milan Hodzsa, – se desființează și în locul ei se va crea sub conducerea altor persoane, dar în același spirit, pe banii guvernului, un alt partid, care se va numi „Partidul Maghiarilor Republicanii”

Deci nu caută numai pe țărani și agricultori a-i atrage în apele guvernului, voesc a face acum un partid unitar, care coprinzând toate păturile sociale a maghiarimei să devie sprijinitorul guvernului.

Greapoziție va avea noul partid. Guvernul prin actele sale de pân'acum a dovedit, că nu face, dar nici nu voește a face nimic în interesul maghiarilor rămași aci. Caută com-

pleta noastră nimicire economică. La locuri oficiale s'a declarat de nenumărate ori, ca maghiarul satisface mai fidel obligațiunilor cetățenești. Maghiarul plătește mai regulat impozitele, birurile și supoartă obligațiunile publice, deci învățând dela vizitiul rău dau cu biciul în calul, care trage mai bine. Drepturile noastre minoritare, asigurate prin legi nu se iau în considerare, doresc ca să iubim, ca să urmăim, și să sprijinim guvernul, care prin toate acțiunile sale a arătat, că nu se îngrijește de noi."

Așa se vede, guvernele Micei Antante învața consecvent unul dela altul și procedează la fel față de minorități. Ideea se naște de regulă în Cehoslovacia, dar găsește imitatori fideli la noi.

În Slovacia guvernul a observat, ca cei din partidul lui Csánki-Neuman sunt discreditați și ca nu se fericește cu renegați. La noi e la fel.

Este deci nevoie de noi oameni și în deosebi de o presă nouă. În Slovacia s'a întemeiat ziarul *Reggel*, natural că fost nevoie să se facă și la noi un organ la fel. Acolo vroesc un partid nou, este natural deci că și aci vor a crea unul.

Situația partidelor noi însă va fi grea și acolo și aci, deoarece și la noi e „rău vizitiul, care bate totdeanu în calul, care trage mai mult."

Doleanțele poporului maghiar din Banat.

La adunarea generală, care s'a proiectat de Partidul Maghiar pe ziua de 1 Iunie a. c. la Brașov, maghiarimea din Banat a voit să iee parte cu o delegație numeroasă spre a documenta pe de o parte alipirea incontestabilă la unitatea partidului, pe de altă parte spre a putea prezintă nenumeratele jicniri pe urma cărora sufăr maghiarii din Banat. Spre acest scop organizația județeană din Timiș-Torontal a Partidului Maghiar a elaborat un memorand cu scopul de a-l înainta adunării generale. Iata memorandul:

Dela preluarea imperiului încoace maghiarimea din Banat a suferit mai mult între toate minoritățile etnice atât pe terenul cultural, social și economic, cât și pe cel comercial și industrial.

Au suferit în deosebi școlile noastre maghiare. Prin executarea severă a ordonanțelor privitoare s'a aplicat o lovitură mortală culturii maghiare în Timișoara și Banat.

Cu consternare trebuie să constatăm, că în Timișoara și Banat școlile maghiare sunt în pericol de a fi cu totul desființate. Organizația din Banat a Partidului Maghiar din cauza aceasta și-a ridicat în repetate rânduri cuvântul de protestare atât prin mijlocirea comitetului executiv al partidului, cât și în mod direct la organele de drept ai guvernului, când cu ocaziunea vizitei M. Sale Regelui s'a adresat printr'un memorandum d-lui Primministru, dar ameliorare sau răspuns n'a venit până azi.

Locuitorii orașului Timișoara au înființat încă în secolul trecut pe seama copiilor orașului grădini de copii, și au prevăzut aceste instituții cu conducătoare în număr corespunzător. Cele unsprezece conducătoare de grădini de copii – după terminarea cu succes a cursurilor române – până la sfârșitul anului școlar trecut au funcționat spre deplina mulțumire a superiorilor. În decursul verei inspectoratul școlar a desființat grădinile de copii maghiare și a transferat îngrijitorile ilegal în Vechiul Regat. Grădinile de copii de atunci nu mai funcționează, deși la intervenția d-lui Primar, 634 copii s'au înscris pentru cursul acestui an. Copii însă nici până în ziua de azi nu pot să frecventeze grădinile de copii, ceea ce este aproape de necrezut într'o țară civilizată. Astfel au rămas fără pâine 11 îngrijitoare de copii împreună cu familiile lor și au rămas fără educație 634 copii, cari considerând etatea lor, numai în limba maternă ar putea să însușească elementele de bază ale învățământului. Localurile de grădini de copii s'au transformat în căminuri de ucenici, exclusiv pe seama copiilor români și mai multe săli stau și azi goale, deși ar putea servi scopurile învățământului copiilor cu limba maternă maghiară.

Ordonanța școlară atinge-mai grav cele două școli – singurele – maghiare din Timișoara: liceul Piaristilor și școala de sub conducere călugărițelor Notre-Dame, în cari pentru anul curent s'a interzis în clasa întâia propunerea în limba maghiară și elevii de altă religie n'au voie să cerceteze aceste școli.

Liceul Piaristilor este singura școală secundară în Banat unde ar putea învăța copii celor 80,000 maghiari din Banat. În urma explicării, mai bine zis executării greșite a ordonanței, acum *n'a mai rămas pe seama ungarilor din Banat nici o școală*

secundară. Și aceasta fiindcă ordonanța spune, că: „numai în școlile conduse de ordurile călugărești, cari în 1918 erau sub autoritatea episcopilor, se vor putea instrui copii în limba lor maternă”. Dar liceul Piarștilor a stat totdeauna sub controlul episcopului de Ceanad și stă și astăzi, ceea ce se vede din aceea, că episcopul trimitea comisari de control la examene. Această dispoziție s'a aplicat și la școala călugărițelor Notre-Dame, astfel aceste instituțiuni trebuiesc considerate de școli confesionale.

Dar nu numai aceste două școli maghiare le desființează noua ordonanță școlară, ci nici la celelalte școli, unde până acum erau secții numite maghiare, în anul acesta nu s'au mai deschis clasele maghiare. Astfel în clasele V și VI ale liceului real s'a desființat secția maghiară. Asemenea și la școala superioară de comerț, unde anul trecut în fiecare clasă erau 20-30 elevi, în anul curent s'ar fi prezentat și pentru clasa I elevi în număr considerabil, dacă se deschidea secția maghiară.

Pe lângă procedura mașteră față de școlile secundare, aceeaș soartă au avut și școlile primare din Timișoara împreună cu învățătorii lor. În școlile primare maghiare din Timișoara învățământul nu se mai face pe baza parității. În părțile locuite de maghiari din periferia orașului s'au aplicat exclusiv învățători români și propun copiilor maghiari exclusiv în românește. Comunele din județul Timiș-Torontal, cu mai multe sute de copii unguri n'au școli cu limba de propunere maternă. Sunt date statistice, că în comunele cu populație mixtă – astfel îndeosebi în plășile Ciacova, Recaș, Deta și Buziaș – copii maghiari nu se mai învață în limba lor maternă, ba chiar în cele mai multe localități copii nici n'au școli sau învățători.

Din aceste motive găsim de necesar a atrage atenția conducerei partidului la politica aceasta, care tinde la desființarea totală a școlilor maghiare minoritare și la împiedecarea consolidării.

Maghiarimea din Timișoara și Banat a suferit o nouă lovitură prin ordonanța Nr. 2647-1924 din luna Mai a. c. a prefecturii județului. Anume dl. Prefect a ordonat, ca în Timișoara petițiile către autorități, publicațiunile, afișurile și avizurile pe lângă limba oficială a statului se vor putea redacta în primul rând numai în limba germană. Folosirea limbei maghiare se admite numai în al treilea rând cu motivarea, ca în Timișoara germani fac minoritatea-majoritară.

Ordonanța aceasta se izbește de dreptul minorităților, con-

form căruia pe lângă limba statului, fiecare va folosi aceea limbă, care o cunoaște și care îi trebuie spre a putea comunica cu concetățenii. Ordonanța violează grav dreptul constituțional de libertate, că fiecare va putea folosi liber limba sa maternă în chestii comerciale, private și culturale.

Deși guvernele, cari s'au perindat în decurs de 5 ani, au stăruit fără excepție la nimicirea economică și culturală a minorității maghiare, ceea ce arată statistica tristă a repatriaților maghiari, totuși majoritatea relativă a locuitorilor din Timișoara e și astăzi maghiară. Faptul acesta e nevoit să-l recunoască și Monitorul Oficial al orașului, când în curând a fixat într'un tablou, că în anul școlar 1923–24 în școlile primare, în grădiniile de copii, în școlile secundare și – afară de Technică, seminarul rom. cat., școala de muzică și școlile de ucenici – în celelalte școli de specialitate s'au înscris în total 11,737 elevi, dintre cari 4669 maghiari, 3626 germani, 2235 români, 909 evrei, 246 sârbi și 53 de alte naționalități, deși – cum se știe – punerea la rubrică separată a evreilor este o părere forțată, deoarece majoritatea evreilor se declară a fi maghiari.

Atât pe baza acestor date, cât și pe baza datelor statistice de recensământ din 1910 și 1920, este incontestabil, că în Timișoara cei cu limba maternă maghiară sunt în majoritate. Astfel ordonanța d. Prefect nu e altceva decât subminarea intereselor drepte a minorității maghiare.

Ordonanța aceasta în senzul vieței constituționale și libertății cetățenești s'ar putea referi numai la publicațiunile oficiale destinate pentru populație. E natural că aceste să se redacteze în primul rând în limba statului, apoi în limba minorității, în ordinea numărului lor. Dar nu se poate referi la publicațiunile instituțiilor particulare, la ale societăților culturale minoritare, ale asociațiunilor literare și ale teatrelor, fiindcă apelurile acestora se adresează chiar celor cari sunt de aceeași minoritate. Nu se poate deci înțelege generalizarea ordonanței.

Aceasta ordonanță se execută și mai sever de cătră polițaiul orașului Reșița, care permite pe teritoriul orașului numai afișarea publicațiunilor românești și nemțești. Publicațiunile în limba maghiară sunt interzise cu desăvârșire.

Executarea severă a reformei agrare a atins dureros comunele coloniște maghiare din Banat, acăror populație cu jertfe grele și muncă intensivă și-a câștigat pământul iar acum își

pierde $\frac{2}{3}$ parte din el. Mai grav au suferit comunele Ötvösd, Christur și Conacul Iosif. Chestia acestor comune se află de prezent la comitetul agrar. Organizația roagă intervenția partidului în favoarea coloniștilor.

Expunând cele premergătoare, organizația județeană Timiș-Torontal invită comitetul central al partidului să încerce tot posibilul pentru vindecarea doleanțelor. Jicnirile ating pe maghiarii din Banat cu atât mai dureros și mai pe nedreptul, cu cât maghiarii din Banat împreună cu frații din Ardeal de naționalitate maghiară nu doresc altceva, decât să li se asigure drepturile omenești și culturale asigurate prin tratate de pace și încontestabile, pentru cari vor lupta cu atât mai constant, cu cât se manifestă față de ei pe nedreptul – pe lângă toată loialitatea lor – dispozițiuni grave, revoltătoare și frustratoare de drept.

Dat Timișoara, din hotărîrea comitetului executiv adusă la ședința din 16 Mai 1924. ss. Bela Fülöp, senator, președintele organizației județane din Timiș-Torontal. ss. Victor Veterany, președinte administrativ, ss. Andrei Osztie, secretar general.

Societatea Națiunilor și protejarea minorităților.

De **Dr. Francisc Albrecht.**

În numărul 1 al *Glaserului Minorităților* din 1923, d. Helmer Rosting, raportorul chestiilor minoritare la Societatea Națiunilor a expus chestia protejării minorităților de către Societatea Națiunilor. În articolul său d. Helmer Rosting arată prin dovezi istorice, cum s'a dezvoltat protejarea minorităților înaintea războiului mondial, prezintă tratatele minoritare, semnate la conferința de pace din Paris, dispozițiunile speciale și cu caracter privitoare la circumstanțele locale, procedurile stabilite de Societatea Națiunilor și obligațiunile internaționale, cari s'au luat în favorul protejării minorităților după conferința de pace. Din articolul d-lui Helmer Rosting se poate cunoaște preciz, că în teorie ce chemare și-a luat asupra sa Societatea Națiunilor, în favoarea minorităților.

Găsim însă de important, a arăta și activitatea practică a Societății Națiunilor. De aceea pe baza organului oficial al

Șocietății Națiunilor¹ vom înșira cât se poate de precis tot ce Societatea Națiunilor a făcut în anii trecuți în interesul minorităților.

Trebue să accentuăm deja aci, că din punct de vedere minoritar nici pe departe nu ajunge, ceea ce s'a produs de Societatea Națiunilor. Marile probleme ale primei organizări de o parte, pe de alta schimbările de putere, oarecumva ne fac a înțelege atitudinea rezervată, care până acum a caracterizat Societatea Națiunilor în privința chestiilor minoritare. Dar putem avea ferma speranța, că noul spirit al lumii, care se desvoltă acum, va întări tot mai mult Societatea Națiunilor și aceasta va servi în chestiile minoritare tot mai cu efect dreptatea și pacea generală.

*

La începutul anului 1921 chestia austro-polonă, iar mai târziu situația minorităților bulgare și elene a dat în câțva de lucru Societății Națiunilor. Mai târziu a ajuns în fața Societății chestia *Aland-ului*. În urma neînțelegerii ivite între guvernele din Finlanda și Svedia, pe baza § 11 din tratat, guvernul britanic a dus chestia în fața Societății. Consiliul a lăsat insula în posesiunea Finlandei, dar în favorul minorității suedeze a mai cerut legiferarea unor dispozițiuni suplimentare pe lângă drepturile minoritare date deja. Acestea sunt: ajutorarea școlilor minoritare, dreptul de cumpărare a imobilelor, dreptul de vot, timp de petrecere mai îndelungat, exercitarea anumitor drepturi autonome și dreptul de recomandare la numirea guvernatorului insulei, etc. Proiectul consiliului adus în ședința din 21 Iunie 1921 a fost adoptat de cătră Finlanda.

Vedem deci, că și în acest caz Societatea Națiunilor a fost dispusă să se dea drepturi, cari ies din cadrele tratatelor minoritare.

Mai târziu insula *Aland* s'a neutralizat.

Adunarea generală a Societății Națiunilor, ținută la 25 Septemvrie 1921 nu s'a ocupat de chestia minoritară. Chestiile cu referire la Albania, Bolivia, Chile, Armenia, Polonia și Lituania aveau mai mult caracter politic – cu deosebire incidente de grănițe –, cari nu stau în legătură cu caracterul de drept internațional al chestiilor minoritare.

La ședința din 12 Octombrie 1921 consiliul s'a ocupat de

¹ Résumé Mensuel des Travaux de la Société des Nations.

chestia Sileziei superioare. Tratatul internațional referitor la aceasta s'a adoptat cu unanimitate. În articolul 4 se ocupă cu protejarea minorităților. Tratatul fixează, că acordul minoritar, care s'a încheiat între Polonia și Puterile Aliate la 28 Iunie 1919, este în valoare și în teritoriile, cari în urma acestui tratat, au ajuns definitiv în partea Poloniei. În schimb Germania recunoaște de valabile anumite puncte din acord pe teritoriul Sileziei de sus, cari fac parte acum din Germania. Conform hotărîrii Consiliului, Germania și Polonia vor încheia, spre aplicarea practică a acordului o înțelegere deosebită, care va fi tot așa de interes internațional, ca și însuși tratatul minoritar polon. Deci Consiliul Societății Națiunilor a decretat drepturi minoritare și pentru teritorii, unde după încheierea păcii nu erau și a obligat la recunoașterea tratatului minoritar un stat, care la conferința de pace n'a semnat tratat minoritar.

În luna Decembre 1921 chestiile minorităților din Estonia, Latonia și Litvania, precum chestia armenilor din Cilicia a dat de lucru Consiliului. Chestia minorităților în Estonia, Letonia și Litvania a devenit actuală, când aceste state au intrat în. Societatea Națiunilor.

Sedința din 22 Septembrie 1921, odată cu primirea, a invitat aceste state baltice, să asigure conform hotărîrilor generale din tratatele minoritare protejarea minorităților. Președinții delegațiunilor statelor au declarat secretarului general al Societății Națiunilor, că acceptă bucuros dorințele Consiliului cu privire la protejarea minorităților. Totatunci în urma reclamației guvernului belgian, Consiliul s'a ocupat cu soarta populației armeane din Cilicia. Reprezentantul Belgiei a comunicat, că în urma măsurilor energice, luate de guvernul francez, îngrijorările populației armenice nu s'au realizat pe deplin. Guvernul francez a încheiat în tratatul de Angora o înțelegere pentru asignarea protejării minorităților etnice și religioase. O delegație extraordinară a guvernului francez a luat asupra sa garantarea siguranței personale și materiale a minorităților. Camera franceză a votat 50 milioane franci pentru ajutorarea refugiaților armeni. Consiliul a invitat în fine Puterile Aliate, să asigure de urgență protejarea minorităților, cari trăesc în imperiul otoman.

La începutul anului 1922 Consiliul s'a ocupat de chestia rutenilor, locuitori în sudul Carpaților. Partidul maghiar-ruten la 10 Septembrie 1921 printr'o reclamație a atras atențiunea Socie-

tății Națiunilor la aceea, că republica Cehoslovacă nu le a dat autonomia. Anume art. 10–13 din tratatul minoritor ceho-slovac asigură o autonomie pentru națiunea rutenă. S'a mai reclamat de cătră ei, că guvernul cehoslovac a violat și alte dispozițiuni ale tratatului minoritar. Guvernul cehoslovac în răspunsul său din 18 Noembrie 1921 declară reclamațiunile de neîntemeiate. Autonomia de fapt și de drept s'a dat rutenilor: dispozițiunile referitoare la aceasta sunt cuprinse și în Constituția cehoslovacă.

Dispozițiunile aceste pot intra însă în vigoare numai treptat, fiindcă de prezent nu există încă condițiunile preliminare de autonomiei: populație cultivată și funcționari indigeni. Arată multe dispozițiuni ale guvernului, prin cari se urmărește educația poporului pentru a-l face capace de autogovernare. Conform hotărîrii Consiliului din 28 Octombrie 1920 reclamația minoritară s'a dat spre cercetare unei comisiuni având să raporteze apoi Consiliului. Și aceasta plângere, împreună cu răspunsul guvernului cehoslovac, s'a cercetat de cătră comisiunea de sub preșidenția d-lui Hymans, fiind membrii marchisul Imperiali a vicomtele Ishi. Comisiunea în raportul înaintat Consiliului și-a exprimat încrederea în guvernul cehoslovac și speranța, ca guvernul va găsi calea de a asigura dreptul autonom al rutenilor în cadrul statului cehoslovac și ca va informa Societatea Națiunilor despre măsurile luate în aceasta privință.

Totatunci s'a ocupat Consiliul și de chestia coloniștilor germani din Polonia. Despre aceasta *Glasul Minorităților* a informat detaliat cetitorii în numărul 4 și 5 din anul II.

D-l Hymans, președintele Consiliului Societății Națiunilor a rugat pe reprezentanții Spaniei și Chinei, ca pentru examinarea diferitelor chestiuni minoritare să țină o ședința la 26 Martie 1922 în Paris. La aceasta ședință s'au examinat: 1. reclamația comitetului național cehoslovac referitor la chestiile școlare ale minorității cehoslovace din Austria și răspunsul guvernului austriac, 2. reclamația societății anglo-evreești și a Alianței Israélite Universelle, referitoare la dreptul de optare a evreilor pe teritorul fostei monarhii anstro-ungare și răspunsul guvernului austriac, 3. reclamația delegațiunei de pace din Basarabia, referitoare la situația minorității ruse din Basarabia și răspunsul guvernului român. Comisiunea a hotărît că va atrage atenția Consiliului asupra acestor chestiuni, dar nu propune că Consiliul să se ocupe de ele.

În luna Aprilie 1922 Consiliul a luat act de declarația guvernului din Livlanda, în care guvernul se obligă a primi protejarea minorităților. Declarația aceasta conține mai multe dispozițiuni la fel cu ale celorlalte tratate minoritare. Reprezentantul Livlandei a declarat, că conformarea guvernului la aceste dispozițiuni e cu atât mai ușoară cu cât ele sunt deja de fapt în vigoare. Consiliul a luat cunoștință atunci și despre ratificarea tratatului minoritar germano-polon, care e în legătură cu chestia Sileziei de sus.

D-l Schanzer, ministrul de externe al Italiei a trimis memorandele referitoare la situația minorităților, prezintate conferinței din Geneva de către guvernul albanez și de cel maghiar. Conferința din Geneva a trimis aceste memorande în competența Societății Națiunilor.

Ședința Consiliului din 20 Iulie 1922 s'a ocupat de memorandele bulgare și maghiare. Deoarece ambele note conțineau numai generalități și nu înșirau violări concrete ale tratatului minoritar, Consiliul a decis, să invite pe secretarul general, ca să comunice guvernelor bulgare și maghiare dispoziția Consiliului de a examina chestii, cari se referă la protejarea minorităților și la cari se atrage atenția Consiliului de către un membru al lui, conform tratatelor minoritare și conform modalităților de procedură stabilite în acelea.

Aceeaș ședință a Consiliului s'a ocupat și de chestia coloniștilor germani din Polonia și de aceea a minorităților din Silezia de sus.

În luna August 1922 a sosit nota ministerului de externe albanez, în care expune situația minorităților din Albania. Nota amintește, că atât legislația, cât și obiceiurile și mentalitatea țării asigură deplină egalitate pe seama minorităților. Prezintă situația muzulmanilor și creștinilor, care s'a format pe baza egalității desăvârșite, astfel sunt 43 deputați mohamedani și 28 creștini, iar în ministere 98 funcționari mohamedani și 68 creștini. Din populația de 1 milion a țării numai 16.000 sunt greci. Școlile populației elene în Albania de sud le susține statul și nici autoritățile nu pun piedeci la folosirea liberă a limbii lor materne. Pe seama locuitorilor slavo-ortodocși din Scutari statul susține 7 școli cu limba sârbească. În ce privește situația minorităților, religioase, bisericile catolice și ortodox-albane constituiesc organizațiuni deosebite, ca persoane juridice, sub conducerea autorităților bisericești superioare proprii.

În luna Septembrie 1922 și-a ținut Societatea Națiunilor adunarea generală, în care atât Comisiunea VI, cât și adunarea generală s'a ocupat de chestia minorităților – cum amintește chiar și raportul oficial – în măsura pretinsă de „importanța problemei, caracterul ei multilateral și delicat, precum și de interesele, pe cari le atinge.”

Desbaterile comisiunii s'au ținut mai ales în jurul proiectului de rezoluție al d-lui Gilbert Murray, care s'a înaintat de D-sa comisiunii în urma unei întrevederi îndelungate cu factorii competenți și după studierea îndelungată și temeinică a chestiei. Proiectul aceasta – cu anumite omisiuni – s'a adoptat de către comisiune și adunarea generală. D-l Murray la prezintarea proiectului de rezoluție a expus, că chestia minoritară trebuie judecată nu numai din punct de vedere umanitar, ci în primul rând în ce privește partea politică a ei, *care atinge în măsura cea mai mare stabilitatea statelor din Europa centrală.* Societatea Națiunilor are chemarea să restabilească dreptatea și relația bună între minorități și majorități.

Rezoluția accentuează, *că recunoaște dreptul fundamental al minorităților de a fi ocrotite de către Societatea Națiunilor în contra oricărei subjugări, condiționând, că minoritățile sunt loiale față de statul, căruia-i aparțin.* În consecință autorizează secretariatul să cerceteze în fiecare caz: cum satisfac obligațiilor față de statul lor minoritățile de rasă, religie și limbă. A mai stabilit apoi rezoluțiunea procedura privitoare la reclamațiunile minorităților, care o cunoaștem din excelentul studiu al d-lui Helmer Rosting, susamintit. Arată, că în regiunile cu populație mixtă, unde se ivesc adeseori conflicte serioase, ce bun efect are prezența unui consul. Pentru aceasta ar găsi de necesar *ca reprezentanții Societății Națiunilor să exercite cu «desinteresmentul» și autoritatea morală, ce o are Societatea Națiunilor, o influență mai mare și mai efectivă și propune, ca în înțelegere cu guvernul interesat Societatea Națiunilor să trimită delegați, cari în aceste regiuni ar aplana conflictele și ar restabili liniștea.*

Adunarea generală a recunoscut importanța raportului și l'a luat la cunoștință, dar având în vedere varietatea cazurilor și estinderea cercului de activitate al Consiliului, a găsit de mai nimerit să nu-l cuprindă în rezoluție.

Rezoluțiunea în fine își exprimă speranța, că statele cari nu sunt obligate față de Societate Națiunilor, în ce privește pro-

tejarea minorităților vor avea față de minorități o atitudine dreaptă și toleranță în măsură, cum aceasta reese din actuala practică a Consiliului.

DI. *Walters*, reprezentantul Letoniei a propus *reglementarea unitară a protejării minorităților, care ar fi obligatoare pentru toți membri Societății Națiunilor*. Reprezentantul Finlandei susținut fiind și de reprezentantul Estoniei, a propus, ca adunarea generală să avizeze Consiliul a numi o comisiune, care să examineze protejarea minorităților având a înainta la adunarea generală proximă un raport. Propunerea aceasta însă cu conziderare la aceea, că Consiliul și secretariatul a primit deja în urma rezoluției dlui Murray autorizarea pentru o mai largă examinare a chestiei minoritare, s'a revocat. O altă cauză pentru ce propunerea s'a revocat a fost și aceea, că-formarea unei comisii speciale ar fi costat multe cheltueli.

La ședința din 2 Februarie 1923 Consiliul s'a ocupat afară de chestia coloniștilor germani din Polonia, de minoritățile din Estlanda și Letonia și de situația minorității evree din Ungaria. Asupra tratatelor urmate în chestia minorităților din Estlanda, delegatul Da Gama a făcut un raport, iar în ce privește minoritățile din Letonia, – fiind vorbă de lărgirea tratatului minoritor – din cauza demisionarii guvernului leton nu s'a adus o hotărîre în merit.

În luna Aprilie 1923 Consiliul s'a ocupat de chestia expropriării moșiilor optanților maghiari din România. Le reclamația guvernului maghiar a ajuns chestia la Consiliu. În chestia aceasta ne referim la articolele "Reflexiuni la executarea reformei agrare" și „Răspuns la articolul ziarului L'Indépendance Roumaine”, ambele de Daniel Nikolits, în numerii 2 și 4, anul II al revistei noastre..

La ședința din 5 Septembrie 1923, dupăce Consiliul a luat în desbatere situația minorităților din Letonia, Estlanda, Livlanda și Albania, a făcut unele modificări la regulamentul de procedură a protejării minorităților. Hotărîrea în primul rând stabilește din nou că statele, cari au semnat tratatele minoritare au recunoscut, că dispozițiunile referitoare la protejarea minorităților sunt de caracter internațional și ca stau sub ocrotirea Societății Națiunilor. Recunoaște, că fiecare membru al Consiliului Societății Națiunilor este îndreptățit a atrage atenția Consiliului la violarea tratatelor, sau la pericolul violării. Recuno-

aște, ca orice deosebire de păreri, atât în materia juridică cât și cea a faptelor, ce s'ar ivi între guvernul respectiv și între un stat – membru al Consiliului, se va considera drept chestiune internațională și dacă se va cere și din altă parte, se va putea trimite Tribunalului Permanent Internațional.

Minoritățile înseși, precum și statele, cari nu sunt reprezentate în Consiliu, au dreptul, să aducă la cunoștința Consiliului violarea tratatelor ori pericolul violării. Dar aceasta are numai caracter petiționar sau informațiv, dar în nici un caz caracter de somație către Consiliu.

Când sosește vre-o petiție de felul aceasta, secretariatul va cerceta, dacă corespunde hotărîrilor de procedură ale Consiliului, și anume:

a) dacă obiectul ei este protejarea minorităților, determinată de tratate minoritare,

b) dacă nu conține ceva, ce ar atinge apartinența politică a minorității la statul respectiv,

c) dacă nu-e anonimă și dacă nu a sosit din sursă rău informată,

d) dacă e redactată în limbaj corespunzător,

e) dacă datele și doleanțele ei nu sunt acele, cari au mai servit de obiect la o procedură anterioară?

Dacă reclamația se găsește și din acest punct de vedere formal acceptabilă, se va comunica guvernului interesat, care în decurs de 2 luni își va da observațiile la ea. Impreună cu acest răspuns petiția se va distribui membrilor Consiliului. Înainte de aceasta însă o comisiune, compusă dintr'un președinte și doi membri, va examina din nou petiția și va raporta Consiliului.

Regulamentul de procedură s'a mai modificat în următoarele:

Orice petiție trebuie să se bazeze pe informațiuni și fapte sigure, cari în decursul unei proceduri anterioare n'au format obiectul unei cercetări. *Statul interesat poate ridica contestație în contra primirii reclamației.* În acest caz comisiunea susaminită va examina din nou reclamația.

Guvernul interesat va putea primi încă două luni păsuire pentru a-și da răspunzul la reclamația comunicată.

Cercul de activitate a comisiunei de trei membri nu atinge dreptul membrilor Consiliului, de a atrage atenția Consiliului asupra violării tratatelor, sau asupra pericolului violării. Singurul scop îl are de a constata, dacă s'a atras *intemeiat* atenția Consiliului la violarea drepturilor minoritare.

Reclamația și răspunsul statului interesat se vor comunica numai membrilor Consiliului, membrilor Societății Națiunilor numai în acel caz, dacă statul interesat ar dori. Adunarea generală din 23 Septembrie 1923 a modificat hotărârea aceasta în felul, că fiecare membru al Societății Națiunilor este îndreptățit a se adresa Secretariatului pentru a-i se comunica reclamația și răspunsul guvernului respectiv.

Acelaș Consiliu s'a ocupat și de chestia formării unei comisiuni pentru schimbul de populație greco-turc. Afară de aceasta mai funcționează și o comisie de schimb bulgaro-turcă. De chestia aceasta s'a ocupat Consiliul și în anul curent.

La ședința de Consiliu din 18 Decembrie 1923 s'au făcut minorităților din Livlanda punerea sub protecțiunea Societății Națiunilor. Peședintele guvernului din Livlanda a prezentat hotărârea „seimas”-ului livlandez referitoare la protejarea minorităților. Asemenea și articolul 30 din constituție, care se îngrijește de ocrotirea minorităților.

La aceasta ședință s'a ocupat Consiliul de chestia dobândirii cetățâniei polone, în care chestie s'a recurs la serviciile bune ale Consiliului în legătură cu tratatul germano-polon. S'a ocupat Consiliul din nou și de chestia coloniștilor germani din Polonia.

Asupra situației muzulmanilor albași din Grecia s'a atras atenția Consiliului de către guvernul albanez. Guvernul și-a exprimat teama, ca muzulmanii, – cari pe baza tratatului de Lausanne din 30 Ianuarie 1923 urmau să fie schimbați – se asimilează. Reprezentantul guvernului grec a negat acest fapt Consiliul a predat chestia comisiunei de schimb greco-turcă.

*

Aceasta a fost activitatea Societății Națiunilor pe terenul protejării minorităților în anii 1921–1923.

Să tragem acum și concluziile din cele relatate. Activitatea nu a fost largă; abia a atins chestia minorităților din Europa centrală și în special a minorităților liipte de Ungaria.

Accentuăm, că existența, întărirea Societății Națiunilor noi minoritarii, cari suferim în statele din Europa centrală, o dorim mai mult, pentru ca să devie un factor desinteresat internațional. Nu numai în baza obligațiunei ei de drept internațional, conform căreia viața noastră națională și dreptul minoritar, care a luat ființă pe urma ocrotirei și stă sub protecția ei, dar și pentru

aceea, fiindcă trăește în sufletul nostru o sinceră dorință de a vedea o ordine internațională puternică și durabilă în noua Europa prin care recunoscându-se individualitățile naționale și dreptul de autodeterminare, în care toate națiunile Europei găsiindu-și baza de existență să se asigure pacea durabilă și cooperarea permanentă pentru realizarea marilor scopuri ideale. Știm bine, că Societatea Națiunilor este astăzi numai un prevestitor al acestor așteptări.

Astăzi încă nu e, ce ar trebui să fie. Astăzi, în stadiul întâiu al evoluției se observă încă prea mult caracterul rezultatelor: ca produsul unei constelațiuni imperialiste. Factorii internaționali au fost totdeauna influențați de relațiile de putere. Aceea, că Societatea Națiunilor reacționează și asupra acestor puteri, este natural; numai în fața utopiștilor și în fața visătorilor poate să pară curios acest lucru. Aceste puteri au și creat-o și o susțin. Trebuie să știm însă; ori cât să stee Societatea Națiunilor sub influența acestor factori, fiindcă și scopul ei e totuși: pacea, dreptatea și sfințenia tratatelor.

Când apară sfințenia tratatelor, apară situația politică mondială și apară totodată și drepturile noastre minoritare.

Dacă noi – cu toate cele de sus – privim nu cu scepticism, ci cu speranță în fața viitorului Societății Națiunilor, avansăm încrederea noastră, fiindcă sperăm în *solidaritatea mondială*, care va trebui să vină cu putere tot mai mare după consolidarea economică a Europei. Sperăm, că prin schimbarea relațiilor de putere, se va schimba și Societatea Națiunilor în aceeași măsură. Intrarea. Americii, Rusiei și Germaniei în Societatea Națiunilor îi va putea schimba cu total înfățișarea ei.

Găsim de natural, că și organizația internă a Societății Națiunilor va suferi schimbări corespunzătoare. În primul rând se va forma regulamentul definitiv de procedură, se va limita cercul de activitate al Tribunalului Permanent și se va fixa și dreptul de procedură la acest Tribunal. Deci se va desvolta și dreptul formal al protejării minorităților. Iar' Societatea Națiunilor va primi *puterea executivă* efectivă ceace va fi garanță sigură pentru executarea hotărârilor ei.

Prin alcătuirea și câștigarea acestor drepturi va exercita de facto *dreptul de protectorat*. Dacă privim activitatea ei de pân' acum și vedem câtă activitate a desvoltat în serviciul scopurilor umanitare, putem spera cu drept cuvânt, că pe lângă

măsurile luate în contra opiului, tifosului și comerțului de carne vie va găsi de tot atât de gravă și importantă problema și chestia minorităților din Europa centrală. A se ocupa de aceasta îi va fi rentabil — dacă nu pentru actele —, chiar și pentru asigurarea actualei relații de putere, de cari stă atât de aproape formațiunea actuală a Societății Națiunilor.

Noi nu cerem altceva dela Societatea Națiunilor, decât obiectivitate și desinteres. Numai atât, cât putem aștepta dela un drept judecător.

Huedin, luna Iunie 1924.

P O L E M I I

Politica minoritară a iorgiștilor.

Evenimentul politic cel mai important al săptămânilor trecute a fost de sigur fuziunea partidului d-lui Iorga, cu disidența partidului poporului, sub conducerea d-lui Argetoianu. Caracterul prea doctrinar al d-lui N. Iorga — așa zic cei fuzionați — îl va întregi foarte avantajos simțul practic, cunoștințele economice și dibăcia în administrație ale lui Argetoianu. Capul văzut al partidului va rămânea natural d-l Iorga, precum a rămas ca organ oficial, ziarul lui, *Neamul Românesc*, care dela fuziune încoace a luat proporții considerabile, atât în culoare, cât

și în conținut. Publicistul distins al partidului, *Ion Băila*, astfel scrie în numărul din 19 Mai al *Neamului Românesc* despre *Situația politică și minoritățile*:

„Fuziunea partidelor d-lor Iorga și Argetoianu deoparte, de altă parte pertractările fuziune dintre partidul național și cel țărănesc, sunt interpretate de către presa germană și maghiară ca indicii sigure că actualul guvern nu va mai putea sta mult la putere. E greu de spus dacă presa minoritară atribue într’adevăr acțiunii politice a partidelor din opoziție importanță atât de mare, încât să o creadă de fapt destul de puternică de a produce căderea guvernului, sau numai dorința de a vedea înlă-

turat acest guvern dela putere; dă presei minoritare iluzia unei apropiate schimbări de guvern.

Atât Sașii și Șvabii, cât și Maghiarii, cunosc și recunosc forța de care dispune partidul liberal. Activitatea economică a guvernului actual nu e judecată defavorabil de dânșii. Cercurile lor financiare au găsit în timpul din urmă bunăvoință atât la Banca Națională, cât și la Banca Românească. Industriile germane și maghiare au progresat și în anul din urmă cu toată criza de numerar.

*

Dacă actualul guvern s'ar fi mulțumit numai cu această activitate economică în Ardeal, evident că ar fi avut în mare parte simpatia minorităților de partea sa. Guvernul actual a ținut însă să „romanizeze” cu o lovitură toată viața din Ardeal. În scopul acesta nu și-a prea ales nici persoanele, nici mijloacele și astfel partea a doua a activității sale a compromis față de minorități și simpatia ce și-o câștigase prin activitatea economică. Ca să nu rămână vre-o bănuială asupra minorităților, accentuăm că acestea sunt destul de inteligente să înțeleagă, că și în Ardeal viața publică trebuie să ia tot mai mult caracterul românesc. Nu împotriva faptului în sine se opun ele, ci modul și felul cum vrea să se facă acest

lucru, e cauza care produce nemulțumiri.

Nu sunt împăcate minoritățile din Ardeal nici cu reforma agrară, nici cu administrația și în parte nici chiar cu justiția. Dar înțeleg că reforma agrară trebuie făcută, iar relele din administrație și justiție se vor îndrepta cu timpul. Ceeace le-a turburat însă adânc, este proiectata reformă a învățământului primar. Nici o chestiune nu a produs atâta nemulțumire la Sași și Maghiari, ca problema școlilor lor primare. În fața acestei probleme dispar celelalte și când se pune acum chestiunea succesiunii la guvern, presa minoritară din Ardeal nu mai cercețează pe presumpțivul moștenitor al puterii decât din punctul de vedere al politicei sale școlare.

*

Conferința d-lui Maniu asupra problemei minorităților și declarațiunile de supralicitare în acordarea de drepturi minorităților, făcute de averescani în recențele lor întruniri dela Timișoara și Cluj, preocupă în mod serios presa minoritară, care relevă cu satisfacție aceste „promisiuni”.

„Nouă ne trebuie însă altceva”, scrie un confrate minoritar din Ardeal. „Ne trebuie garanția unui bărbat de Stat, care nici odată n'a șovăit când a fost vorba să apere drepturile minorităților etnice. Această garanție nu ne-o

poate da altcineva decât d. prof. N. Iorga, despre care suntem convinși că are cele mai largi principii în chestiuni școlare.”

Nu credem, că activitatea rodnică a guvernului pe terenul economic ar contopi într’o mulțumire generală jicnirile minorităților, cum afirmă confratele d. Băilă. Durere, sunt rane cari abia se pot vindeca chiar în urma faimoasei activități pe terenul economic, dar în aceea confratele român are dreptate, când așează în fruntea tuturor problemelor noastre chestia școlară. Proiectul prezentat periclitază în fond minoritățile, fiindcă atacă limba lor și avem singura speranță, că ne va reuși încă la timp a obține dela guvern concesiuni cari să respecte drepturile limbii materne și viitorul studentului minoritar. Oare cari sunt principiile largi și mulțumitoare ale d-lui profesor N. Iorga în această chestie, nu ne a reușit încă a le cunoaște, deci găsim de consult, ca speranțele legate de persoana d-sale – cel puțin să le suspendăm. D. prof. Iorga e un mare savant, un om cumsecade, un politician cu bună credință, dar de câteva ori a dat dovadă de prejucii, încât se impune foarte mult a aștepta câteva fapte pozitive ale eventualei guvernări a d-sale. Cu ovațiunea entuziastă abia dacă vom întârzia.

La conferința d-lui Maniu.

Conferința d-lui Maniu despre minorități, a produs un viu răsunet în presa română. Din aceste fixăm aci două observații, spre a ne putea face câteva observări.

Nr. 108 al *Universului* între altele scrie, că atitudinea d-lui Iuliu Maniu în chestia minoritară este cu mult mai liberală, ca aceea de pe vremuri a ungarilor, fiindcă pe când ungurii căutau să desnaționalizeze cu forța minoritățile, aceasta se condamnă cu asprime de cătră d. Maniu. Dar e mai liberal d. Maniu și pentru aceea, fiindcă concede, că în teritoriile, unde minoritățile locuiesc în majoritate covârșitoare, pe lângă limba oficială română să se poată folosi în administrație și justiție și limba acelei minorități.

Noi așa ne aducem aminte, că nici viața politică maghiară nu avea factori de seamă, cari ar fi propovăduit necesitatea desnaționalizării forțate. Chiar și șoviniștii maghiari au voit să servească acestui scop numai prin fapte. Durere, până acum am observat aceleaș lucruri la toate guvernele române, neexceptionând nici guvernarea Consiliului Dirigent de sub conducerea d-lui Maniu. Ceeace privește concesiunea, că în locurile, unde majoritatea covâr-

șitoare nu este română, să se poată folosi oficial și limba minoritară, ne referim la legea maghiară din 1868, despre naționalități, a cărei articol, care prevede, că în municipiile și comunele unde a cincea parte a consiliilor dorește, trebuie să se dea loc și limbii minoritare, s'a respectat de toate guvernele maghiare.

D-l Iuliu Maniu își poate aminti bine, că la adunările congregației județene ținea vorbiri în limba română, tot așa ca și d-nii Alexandru Vaida-Voevod, Aurel Vlad sau Caius Brediceanu. Scriitorul acestor rânduri a învățat la timpul său românește. Chiar din motivul, că la ședințele consiliului comunal din Lugoj făcea rapoartele în această limbă și redacta procesele-verbale în românește.

A doua observație interesantă e aceea din numărul 4853 al *Viitorului*, în care cetim următoarele:

„D. Maniu și-a dezvoltat „în fine”

conferința „Problema minorităților”, — conferință amânată de foarte multe ori până acum.

Tactica întrebuintată de d-sa ne amintește pe aceia utilizată la Budapesta: Când vorbea cu unghurii avea limba căptușită cu mătase pe o parte și pe cealaltă cu ghimpi.

Conferința d-sale se poate împărți în două părți distincte, una excluzând pe cealaltă.

Contrastul a fost atât de evident, încât a produs în auditori o reală uimire și o profundă decepție.

În prima parte d-sa a enunțat principiile unui adevărat român, iar în a doua a făcut o demagogie vinovată în favoarea minorităților pentru cari nu găsea destule cuvinte de critică în prima parte.”

La acest articol observăm numai atât: e caracteristic, că tot același *Viitorul*, care ca organ oficial al guvernului despre tratativele conduse de cătră d-l Tătărescu nici nu ia act, declarațiunile d-lui Maniu le declară de demagogie.

Director și redactor răspunzător: dr. Elemér Jakabffy.

Secretar de redacție: Ioan Botos. — Tipărit: Husvéth și Hoffer, Lugoj.